

Vårdarbetets ”Marior” och ”Marthor” skrev ner sina minnen

Intresset för ”vanliga människors” minnen är numera stort överallt i Europa, såväl bland forskare som hos allmänheten. Många ser själva skrivandet av livshistorier som en nästan terapeutisk aktivitet som ger människor redskap att hantera sina upplevelser och förmedla dem till andra. Bland forskare har intresset för denna typ av material ökat stadigt sedan 1980-talet och spridit sig till discipliner i vilka det traditionellt inte utnyttjats i någon större utsträckning. Även i Finland har livshistoriska texter med ökande iver samlats in på senare tid, ofta genom skrivtävlingar som varit riktade till allmänheten. Både ort eller kön hör till de rätt allmänna kriterierna genom vilka många av de stora insamlingarna på 1980- och 1990-talet definierade vem som inbjöds att skriva.

Boken *Hoitotyön muistot*¹ presenterar ett insamlat material som formats med mer specifika kriterier. I detta material skriver eller berättar informanterna inte som kvinnor eller män i största allmänhet, utan i egenskap av t.ex. sjukskötare, barnskötare, barnmorskor eller hjälpskötare. Vårdarbetarnas minnes-teckningar och privatarkiv samlades in under åren 1997 till 1999 i ett samarbetsprojekt som leddes av Riksarkivet. Intervjuer och traditionsinsamling utfördes av Finska litteratursällskapet (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) och Svenska Litteratursällskapet. I skrivtävlingen deltog 186 skribenter och 102 personer intervjuades. Projektet resulterade i ett gediget material som inbegriper, vid sidan av skriftliga

1 *Hoitotyön muistot*. Red. Helga Tahvanainen & Juha Nirkko. Helsinki 2000 (SKS). 384 s., ill.

minnesteckningar, transkriberade intervjuer, dagboksanteckningar, brev, dokument, urklipp ur tidningar och minnesteckningar som kommit till oberoende av insamlingen. Det svenska materialet bevaras i Folkkultursarkivet (SLS) och det finska i Kansanrunousarkisto (SKS).

Hoitotyön muistot presenterar den skörd av texter om vårdarbete som tillkom genom en skrivtävling år 1998. Vid sidan av att presentera materialet har boken flera uttalade syften som hänger ihop med vårdarbetets framtid. Det står t.ex. på bokens baksida att de samlade berättelserna tillsammans talar för behovet av att trygga möjligheterna för belönande vårdarbete med hög kvalitet även under det nya seklet. I bokens förord förklarar Maija Sorvettula som ledde insamlingen av minnesmaterialet att ett syfte med antologin är att ära vårdarbetarna (s. 8). Ur detta perspektiv är det föga överraskande att finansieringen för hela insamlingsprojektet byggde på vårdfackens gemensamma insatser.

Denna inramning gör det möjligt att läsa *Hoitotyön muistot* som ett bidrag till en etablerad "yrkespolitisk" tradition vars syfte är att synliggöra vårdarbete genom enskilda vårdarbetares minnesberättelser. Sedan länge har föreningar som representerar vårdarbetare aktivt värnat om sin kulturhistoria som de även har velat göra bekant för allmänheten. För vårdarbetets del kan denna genre sägas ha fått sin början i Finland med publicerandet av barnmorska Anna Niiranens minnesteckning år 1935. (*Voiko kättilö tulla?* Otava). Denna genre utlovar lekmän och -kvinnoor en inblick i vårdarbetarnas vanligtvis rätt slutna värld. Kanske tävlar vårdarbetarna på detta sätt med läkarna om allmänhetens uppskattning för det arbete som utförs inom hälsovården.

Antologins tyngdpunkt ligger i berättelserna från 1940- till 1960-talet. Det tidiga byggandet av det finländska välfärdssamhället synliggörs i berättelserna på gräsrotsnivå. Detta är behövt: Även om vårdarbetet är ett kärnområde inom välfärdsstaten, faller det ofta i skymundan då välfärdssamhällets historia skrivs och dess makrostrukturer belyses. De som talar i *Hoitotyön muistot* är inte systembyggare utan, för att fritt använda ett begrepp som en av skribenterna i boken myntar, "små medborgare" (s. 134). Det är just rösterna som tillhör "vårdarbetets meniga" (s. 219) som gör boken och det material den presenterar ett fräscht tillskott bland annat med tanke på välfärdsstatshistoria och forskning om vårdyrken. Inom den traditionella yrkeshistoriska genren har representanter för yrken på lägre nivåer i vårdens hierarki varit få.

Bokens struktur är mer traditionell än den bild av vårdarbetet som förmedlas i den. Redaktörerna har velat, för det första, genom strukturen reflektera individernas relation till vårdarbete i olika livs-skeden. Bokens första del grupperar berättelserna enligt den princip att texterna behandlar yrkesval, studier och praktik. Den andra principen har varit att synliggöra vårdarbetets villkor under undantagsförhållanden skapade av t.ex. krig. För det tredje har man velat presentera olika verksamhetsområden på ett mångsidigt sätt. För det fjärde synliggörs hur liv och död ser ut ur yrkesmänniskors synvinkel. Det sista avsnittet ska synliggöra vårdarbets utmaningar och ideal. Jag finner inte strukturen helt lyckad: Många berättelser håller sig nämligen inte alls till kategorierna. T.ex. bokens enda svenskspråkiga berättelse, skriven av sjukskötare Elvi Löfvenberg som vann skrivtävlingen, återges i första avsnittet även om hon uteslutande skriver om krigstiden, visserligen som sjuksköterskelev.

Det är givetvis svårt att kategorisera sådana här texter som ofta omspannar ett helt liv. Ett alternativ skulle ha varit att mer genomgående ta fasta på vårdarbetet i sin kontext med hjälp av en kronologi som bygger på viktiga skeden i det finländska samhällets vårdsystem. Jag inser dock att mitt perspektiv är samhällsvetarens med intresse för välfärdspolitik och yrken och att andra kommer att läsa samlingen från andra perspektiv.

Bokens sista avsnitt har enligt redaktörerna som syfte att leda läsaren till att fundera på "vart vi är på väg" (s. 10) i vården. Redaktörerna pekar på förändringar, utbrändhet och vårdarbetarnas erfarenheter av pensionering och understryker på detta sätt hur samhällsklimatet kring vårdarbetet har förändrats så att vårdarbetets villkor har försämrats. Det som dock också syns i detta avsnitt är att vårdarbetet i sig har förändrats. Genom att vårdarbetets meniga kommit till tals i boken lyfts inre spänningar som präglar vårdarbetet fram. Bokens inramning presenterar implicit vårdarbetarna som en (syster)skara som delar värderingar om vårdarbetets utformning och villkor. Berättelserna ger dock delvis en annan bild. Hierarkier har alltid präglat inte enbart förhållandet mellan vårdarbetarna och läkarna, utan även arbetsfördelningarna inom vårdarbetet. Professionaliseringssträvanden inom vårdarbetet har skapat nya spänningar mellan vårdarbetarna. En barnskötare skriver i *Hoitotyön muistot*: "Under mina sista år i arbetslivet började det i varje yrkesgrupp finnas "Marior" som gärna satt i kansliet och inte var riktigt intresserade av "Marthornas" mer vardagliga vård- och omsorgssysslor" (s. 219).

Ur ett finlandssvenskt perspektiv innehåller boken ett guldkorn som förhoppningsvis kommer att nå svenskspråkiga läsare, kanske även genom någon annan kanal. Elvi Löfvenbergs text är berörande utan att vara sentimental. I fokus står sjukhuslivet i Åbo, men genom hennes dagboksanteckningar och brev till föräldrarna i Kvevlax tecknas en levande bild av några studerande flickors vardagsliv i en stad under ständiga bombningar och oerhörd knapphet.

Jag har ovan behandlat antologin ur närmast yrkessociologiskt perspektiv. Det material som anto-

login *Hoitotyön muistot* presenterar utgör ett välkommet tillskott till detta och många andra forskningsfält och kommer säkert att användas i otaliga studier. Boken i sig synliggör på ett förtjänstfullt sätt det värdefulla vårdarbetet som utförs av många olika yrkesgrupper som alla tjänar att bli hörda. Denna bok kommer säkert att väcka en berättigad beundran för såväl "Marior" som "Marthor" som arbetar och har arbetat inom vården.

Sirpa Wrede